

ผู้นำการปฏิวัติทางความรู้ และการปฏิวัติประชาธิปไตย ในอเมริกาและฝรั่งเศส

รองศาสตราจารย์ วิทยากร เชียงกุล*

บทคัดย่อ: ผู้นำในการปฏิวัติทางความรู้

นักคิด นักเขียน นักปรัชญา นักวิทยาศาสตร์ ในอังกฤษ ฝรั่งเศส เยอรมัน เนเธอร์แลนด์ ในคริสต์ศตวรรษที่ 15-18 มีบทบาทในการเผยแพร่ความคิด ความรู้ใหม่ๆ ต่อสาธารณชนที่นำไปสู่การปฏิวัติทางความรู้ และความคิดอ่านของประชาชนยุโรปอย่างสำคัญ ก่อนหน้านั้นประชาชนที่เคยเชื่อคำสอนของคริสตจักรและระบบกษัตริย์แบบเทวราชด้วย ศรัทธาแบบเชื่อโชคกลางของขลังอย่างงมงาย ปัญญาชนแนวคิดก้าวหน้าเสนอว่าสามารถเข้าใจโลกธรรมชาติและสังคมได้อย่างมีเหตุผล มีประจักษ์พยานที่พิสูจน์ยืนยันได้อย่างเป็นธรรมชาติ ปัญญาชนแนวคิดก้าวหน้าทำให้เกิดขบวนการทำให้โลกสว่างด้วยเหตุผล (Enlightenment) การปฏิวัติทางวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี และอุตสาหกรรม ในศตวรรษที่ 17-18 และต่อมาคือการปฏิวัติประชาธิปไตยในอเมริกาและฝรั่งเศส ในปลายศตวรรษที่ 18

แม้การปฏิวัติประชาธิปไตยในอเมริกาและฝรั่งเศสจะเป็นเรื่องที่มีสาเหตุมาจากการเปลี่ยนแปลงของปัจจัยในทางเศรษฐกิจ การเมือง โดยเฉพาะเรื่องความขัดแย้งระหว่างความสัมพันธ์ทางการผลิตแบบฟิวทัลที่ล่าหลัง และพลังการผลิตแบบทุนนิยมอุตสาหกรรมที่ก้าวหน้ากว่า แต่การปฏิวัติทางความรู้ ความคิด ที่นำโดยปัญญาชนในยุคดังกล่าวก็มีบทบาทผลักดันเร่งเร้าให้เกิดทั้งการปฏิวัติระบบเศรษฐกิจและการเมืองขึ้นอย่างสำคัญ การปฏิวัติประชาธิปไตยทางการเมืองในอเมริกาและฝรั่งเศสในปลายศตวรรษที่ 18 มีผลสะท้อนต่อการพัฒนาทางเศรษฐกิจ การเมืองแบบทุนนิยมอุตสาหกรรมสมัยใหม่และระบบการเมืองที่ค่อนข้างไปทางประชาธิปไตยไปสู่ประเทศต่างๆ ทั่วโลกในเวลาต่อมา

* คณบดีกิตติคุณ วิทยาลัยนวัตกรรมการสังคม มหาวิทยาลัยรังสิต

Abstract

Some important thinkers, writers, philosophers, scientists in England, France, Germany and the Netherlands in the 15th to 18th centuries have played an important role in revolutionizing the knowledge paradigms and ways of thinking of the general public in that era. Old ideas based on faithful beliefs in the divine and absolute power of the hierarchical Church and kings were challenged by new ideas, i.e., that the world was regulated by a natural system with its own rules and reasons that humans can discover and understand scientifically. These new ideas led to the Enlightenment (with reason) movement, the Industrial Revolution and bourgeois democratic revolutions in America and France at the end of the 19th century.

Bourgeois democratic revolutions in America and France can partly be traced back to the major political economic changes deriving from the contradiction between the out-of-date feudal social relations (in production) and the more progressive capitalist productive forces (technology). However, the revolution in knowledge paradigm and way of thinking that was led by important intellectuals in the 15th to 18th centuries have also played a significant role in the bourgeois democratic revolutions in the West that later on expanded to other parts of the world.

ประเด็นสำคัญของหัวข้อบทความ

การปฏิวัติทางความรู้ เป็นคำที่ผู้เขียนเสนอเพื่อให้คนไทยเข้าใจได้ง่าย นักวิชาการตะวันตกใช้คำว่า **ปฏิวัติทางวิทยาศาสตร์** (Scientific Revolution) ซึ่งมีความหมายคล้ายกัน เพราะวิทยาศาสตร์คือความรู้ ซึ่งในความหมายกว้างรวมทั้งความรู้ทางสังคมหรือวิทยาศาสตร์สังคมด้วย ผู้เขียนยังรวมถึงการปฏิวัติทางความคิดอ่านของขบวนการทำให้โลกสว่างด้วยเหตุผล (The Enlightenment) ของนักคิดนักเขียนยุโรป (และอเมริกัน) ในศตวรรษที่ 17-18 ซึ่งนำไปสู่การปฏิวัติประชาธิปไตยในอเมริกาและฝรั่งเศสในปลายศตวรรษที่ 18 ด้วย

การปฏิวัติประชาธิปไตยในอเมริกาและฝรั่งเศสที่เกิดขึ้นไล่เลี่ยกันในปลายคริสต์ศตวรรษที่ 18 มีอิทธิพลต่อประชาธิปไตยสมัยใหม่ทั่วโลกอย่างสำคัญ การปฏิวัติประชาธิปไตยทั้งใน 2 ประเทศเกิดจากปัจจัยสภาพแวดล้อมทั้งทางเศรษฐกิจ การเมือง สังคม แต่ในบทความนี้จะเน้นบทบาททางความคิด ความรู้ ของผู้นำ ผู้สามารถเผยแพร่ให้ประชาชนจำนวนมากสนับสนุนจนเกิดเป็นพลังในการปฏิวัติที่ประสบความสำเร็จ

ประวัติศาสตร์การเมืองสังคมของยุโรป

แม้ว่าบางตำราจะอ้างว่า ตะวันตกมีประชาธิปไตย ความเจริญรุ่งเรืองมาตั้งแต่ยุคกรีกโบราณเมื่อ 2 พันกว่าปีที่แล้ว แต่นั่นเป็นประชาธิปไตยแบบจำกัดที่เกิดขึ้นเฉพาะนครรัฐเอเธนส์และอยู่ได้เพียงช่วงระยะเวลาหนึ่งเท่านั้น ในยุคดังกล่าว รวมทั้งต่อมาอีกหลายร้อยปี ยุโรปส่วนใหญ่คือพวกชนเผ่าและชุมชนเมืองเล็กๆ ที่อยู่ภายใต้การปกครองแบบเจ้านครรัฐ ระบบฟีวดีล (ศักดินาฝรั่ง) และคริสตจักรที่มีอำนาจรวมศูนย์มากมาตั้งแต่ศตวรรษที่ 5 จนถึงศตวรรษที่ 15

ในศตวรรษที่ 12-13 ศาสนาคริสต์และชนชั้นนำในเมืองใหญ่ที่มีฐานะทางเศรษฐกิจได้ก่อตั้งมหาวิทยาลัยในเมืองใหญ่บางเมืองของยุโรป แต่มหาวิทยาลัยที่ไม่มีที่แห่งนั้นส่วนใหญ่สอนและเรียนรู้องค์ความรู้เก่าจากกรีก โรมัน และเทววิทยาของศาสนาคริสต์ ทั้งคณะนักบวชโรมันคาทอลิก และกษัตริย์ราชาธิปไตยยังมีอำนาจเด็ดขาดและครอบงำความคิดแบบจารีตนิยมให้ประชาชนต้องยำเกรงสูง แต่ก็มีปัญญาชนทั้งจากในมหาวิทยาลัยและพวกอ่านศึกษาด้วยตนเองที่คิดแตกต่างอยู่บ้าง

ตั้งแต่ศตวรรษที่ 15 เศรษฐกิจยุโรปเริ่มพัฒนาเป็นทุนนิยมการค้ามากขึ้น เกิดการปฏิรูปศาสนาโปรเตสแตนต์ที่ส่งเสริมให้คนรู้หนังสือเพื่ออ่านคัมภีร์ไบเบิลได้เองและคิดเป็นอิสระเพิ่มขึ้น ประชาชนบางส่วนสนใจเรื่องการค้า ทัตถกรรม เป็นผู้ประกอบการเพิ่มขึ้น ยุโรปมีความก้าวหน้าเรื่องการเดินเรือและการแสวงหาดินแดนใหม่ๆ การประดิษฐ์แท่นพิมพ์หนังสือที่ทำให้ผลิตหนังสือได้จำนวนมากขึ้น ราคาต่ำลง ประชาชนที่สนใจมีโอกาสศึกษาวิทยาการต่างๆ ด้วยตัวเองเพิ่มขึ้น ทั้งด้วยความอยากรู้อยากเห็น ทั้งเพื่อการพัฒนาเครื่องใช้ เทคโนโลยีในการผลิตและการทำสงคราม (สมัยก่อนเป็นยุคนครรัฐต่างๆ ที่มีการรบแย่งชิงที่ดิน ทรัพยากรคน กันเป็นประจำ) เพื่อเป็นหนทางในการสร้างชื่อเสียง/ความมั่งคั่งให้ตนเอง

การปฏิวัติประชาธิปไตยในอังกฤษ เกิดขึ้นตั้งแต่ศตวรรษที่ 17 แต่ที่ไม่มีชื่อเสียงโด่งดังเท่าการปฏิวัติในอเมริกาและฝรั่งเศสในศตวรรษที่ 18 เพราะในอังกฤษเป็นการปฏิวัติที่พวกขุนนางเจ้าที่ดินสามารถบีบบังคับต่อรองให้กษัตริย์ต้องฟังเสียงของสภา ซึ่งมีตัวแทนมาจากพวกขุนนางเจ้าที่ดิน เป็นการปฏิวัติที่มีความรุนแรงจำกัด และมีลักษณะปฏิรูปแบบค่อยเป็นค่อยไปมากกว่า การปฏิวัติประชาธิปไตยในอเมริกาและฝรั่งเศสในศตวรรษต่อมา ซึ่งมีการสู้รบยืดอำนาจกันอย่างเข้มข้น มองในเชิงเปรียบเทียบอังกฤษในศตวรรษที่ 18-19 เป็นประชาธิปไตยในระดับหนึ่ง แม้จะเป็นประชาธิปไตยของชนชั้นผู้มีทรัพย์สินเป็นหลักก็ตาม

การปฏิวัติประชาธิปไตยอเมริกา และฝรั่งเศสในศตวรรษที่ 18 เกิดมาจากสภาพแวดล้อมทางประวัติศาสตร์หลายปัจจัยประกอบกัน ที่สำคัญคือพัฒนาการทางด้านเศรษฐกิจที่มีการค้าทางไกลระหว่างประเทศเพิ่มขึ้น การแสวงหาเส้นทางเดินเรือใหม่ๆ และการล่าอาณานิคม การค้นคว้าและพัฒนาความรู้ทางวิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยี การปฏิรูปความเชื่อและแนวปฏิบัติ

ทางด้านศาสนาคริสต์ การปฏิวัติทุนนิยมอุตสาหกรรม² และการปฏิวัติทางความรู้ ความคิดของนักวิทยาศาสตร์ นักปรัชญาโดยเฉพาะกลุ่มนักคิดใน**ขบวนการทำให้โลกสว่างด้วยเหตุผล** (The Enlightenment) ในช่วงศตวรรษที่ 17-18

นักคิด นักเขียน ในขบวนการทำให้โลกสว่างด้วยเหตุผลได้เสนอความรู้และแนวคิดใหม่ที่หักล้างความรู้ความเชื่อแบบจารีตนิยม ผ่านข้อเขียน การพูด ละคร และกิจกรรมสาธารณะต่างๆ ทำให้เกิดการเผยแพร่ความคิด ความรู้ใหม่ เกิดนักเคลื่อนไหวและผู้นำทางการเมืองสังคม พลังทางความคิดที่แพร่หลายไปในยุคที่สภาวะการณ์ทางเศรษฐกิจการเมืองก็กำลังมีการเปลี่ยนแปลงได้อย่างสำคัญ พลังความคิดใหม่ที่ชี้แนวทางการสร้างระบบสังคมการเมืองที่ยุติธรรม มีเหตุผลมากกว่าระบบสังคมการเมืองแบบศักดินา สามารถพัฒนาไปเป็นพลังทางการกระทำ เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและการเมืองแบบก้าวกระโดดจากระบบการเมืองแบบราชาธิปไตย ไปเป็นระบบประชาธิปไตยของชนชั้นผู้มีทรัพย์สิน จากระบบเศรษฐกิจแบบศักดินาและพหุชนชั้นนิยม ไปเป็นระบบทุนนิยมอุตสาหกรรมสมัยใหม่ ที่ชนชั้นพ่อค้านายทุนก้าวขึ้นมามีความมั่งคั่ง/อำนาจ แทนชนชั้นศักดินาเจ้าที่ดินใหญ่ และประเทศในยุโรปสามารถพัฒนาการผลิตได้อย่างขนานใหญ่

การปฏิวัติทางความรู้ ความคิด ช่วงศตวรรษที่ 15-18

ปัญญาชนยุโรปตั้งแต่ยุคกรีกโรมันมาจนถึงยุคฟื้นฟูศิลปวิทยาการ (Renaissance) ในศตวรรษที่ 15 เป็นต้นมา มักสนใจศึกษาความรู้แบบข้ามสาขา ทั้งทางปรัชญา วิทยาศาสตร์ ธรรมชาติ สังคมศาสตร์ มนุษยศาสตร์ นักวิชาการหรือผู้ใฝ่รู้ (Scholar) ที่สำคัญ เช่น **โคเปอร์นิคัส (ค.ศ. 1473-1543) ฟรานซิส เบคอน (ค.ศ. 1516-1620) กาลิเลโอ (ค.ศ. 1564-1642) เดสคาร์ต (ค.ศ. 1596-1650) ไอแซค นิวตัน (ค.ศ. 1642-1727)** ในยุคตั้งแต่ศตวรรษที่ 16 เป็นต้นมา เริ่มมองมนุษย์ในฐานะที่เป็นคนรับใช้และผู้ตีความ**ธรรมชาติ** มองว่ามนุษย์สามารถที่จะทำงานดังกล่าวและเข้าใจธรรมชาติได้มาก ถ้าหากมนุษย์ตั้งใจสังเกตในข้อเท็จจริงเกี่ยวกับทิศทางของธรรมชาติ

โคเปอร์นิคัส (ค.ศ. 1473-1543) เสนอทฤษฎีใหม่ จากการคำนวณและการตีความวิเคราะห์ของเขา ว่าดวงอาทิตย์เป็นศูนย์กลางของระบบสุริยจักรวาล ไม่ใช่โลกเป็นศูนย์กลางตามความเชื่อดั้งเดิมของนักวิชาการกรีกโบราณ ที่ต่อยอดโดยคำสอนของคริสตจักรเรื่องพระเจ้าเป็นผู้สร้างโลกและทุกสิ่งทุกอย่าง ที่ทำให้คนในยุโรปเชื่อกันตามมาเป็นพันปี แม้คนส่วนใหญ่ยังไม่ได้รับรู้และหรือยังไม่เชื่อทฤษฎีใหม่ของ**โคเปอร์นิคัส** แต่เขาคือผู้จุดประกายให้ผู้ใฝ่รู้คนอื่นๆ คิดและพิสูจน์ต่อ

² Faulkner, Neil. A Marxist History of the World. www.counterfire.org

นักวิทยาศาสตร์ในยุคของกาลิเลโอ (ค.ศ. 1564-1642) และนักวิทยาศาสตร์คนอื่นๆ ที่เริ่มมีเครื่องมือในการศึกษาค้นคว้าทางวิทยาศาสตร์ เช่น กล้องโทรทรรศน์ กล้องจุลทรรศน์ (ส่องสิ่งเล็กๆ ที่มองไม่เห็นด้วยตาเปล่า) และอื่นๆ มากขึ้น เป็นกลุ่มคนที่สามารถสังเกตและทดลองปรากฏการณ์ของธรรมชาติได้ดีขึ้น พวกเขาได้ค้นพบความจริงทางธรรมชาติและอธิบายได้อย่างมีหลักฐานน่าเชื่อถือ เป็นการสนับสนุนความรู้ใหม่ให้เริ่มน่าเชื่อถือ และแพร่หลายเพิ่มขึ้น³ แม้กาลิเลโอจะถูกทางคริสตจักรบีบบังคับไม่ให้เผยแพร่ความคิดเรื่องดวงอาทิตย์เป็นศูนย์กลางระบบสุริยจักรวาล (ไม่ใช่โลกเป็นศูนย์กลาง) แต่งานเขียนของเขาแพร่ออกไปอย่างไม่มีใครหยุดยั้งได้

เดส์คาร์ต (ค.ศ. 1596-1650) นักคณิตศาสตร์และนักปรัชญา มองว่าเราสามารถศึกษาเข้าใจกฎเกณฑ์ของธรรมชาติได้ เช่นเดียวกับกฎเกณฑ์ของคณิตศาสตร์ นักวิชาการในกลุ่มนี้เริ่มเสนอสิ่งที่เรียกว่า**วิธีการทางวิทยาศาสตร์** คือ การสังเกต ทดลอง ใช้หลักเหตุผล รวมทั้งหลักคณิตศาสตร์ เพื่อค้นหากฎของระบบธรรมชาติ อย่างที่**นิวตัน** (ค.ศ. 1642-1727) ได้ค้นพบกฎแห่งความโน้มถ่วงของโลกและจักรวาล

ขบวนการ The Enlightenment⁴ (การทำให้โลกสว่างด้วยเหตุผล)

นักคิดนักเขียน นักวิทยาศาสตร์ ปัญญาชนยุโรปตั้งแต่กลางศตวรรษที่ 17 เริ่มตั้งข้อสงสัยและปฏิเสธกรอบความคิดแบบมงายล้าหลังของชนชั้นนำและประชาชนในยุคที่เชื่อในเรื่องเทวสิทธิ์ เทวอำนาจของกษัตริย์และคณะนักบวชคริสตจักรคาทอลิก เชื่อในเรื่องศักดิ์สิทธิ์ โชคกลางของขลัง ติดต่อกันมาราวพันปี ยุคราวศตวรรษที่ 5 ถึง 15 เป็นยุคที่นักประวัติศาสตร์เรียกว่ายุคมืด ในยุคนี้คนที่คิดแตกต่างหรือมีพฤติกรรมที่สังคมที่มีสิทธิอำนาจตั้งข้อสงสัย อาจถูกทางการประหารชีวิตด้วยการเผาทั้งเป็นด้วยข้อหาแม่มด (และพอมด) ได้

พวกนักคิดในกลุ่ม Enlightenment ในศตวรรษที่ 17-18 เสนอแนวคิดใหม่ว่า มนุษย์ควรคิดอย่างมีเหตุผลตามหลักวิทยาศาสตร์ (ซึ่งรวมคณิตศาสตร์) พวกเขาค้นพบด้วยวิธีการทางวิทยาศาสตร์ (การสังเกต บันทึก คำนวณ ทดลอง ฯลฯ) ว่าโลกไม่ใช่เป็นศูนย์กลางของจักรวาลอย่างที่นักปรัชญา ตั้งแต่ยุคอริสโตเติล, **ปโตเลมี** และคริสตจักรอธิบายให้คนเชื่อต่อเนื่องกันมาราวพันปี การที่พวกนักวิทยาศาสตร์ยุคศตวรรษที่ 17-18 ค้นพบและเสนอว่าโลกเป็นเพียง

³ Johnston, Sean F. History of Science Oxford, 2009.

⁴ มีการแปลคำนี้หลายอย่าง เช่น ยุครู้แจ้ง ยุคเรืองปัญญา ยุคภูมิธรรม ยุคส่องสว่างทางปัญญา ฯลฯ ในภาษาฝรั่งเศส เยอรมัน และอื่นๆ ใช้คำนี้หมายถึงแสงสว่างหรือการรู้แจ้งคล้ายๆ กัน นักคิดยุโรปในยุคนี้มองว่า แสงสว่างแห่งเหตุผลและความรู้ที่แท้จริงจะขับไล่ความมืดของความเชื่อแบบมงายและการใช้อำนาจเผด็จการที่ไม่เป็นธรรมในยุโรปยุคนี้ (ศตวรรษที่ 17-18) ออกไปได้

ดาวเคราะห์บริวารดวงหนึ่งของดวงอาทิตย์ในระบบสุริยะจักรวาล ดาวเคราะห์ทั้งหลายต่างโคจรรอบดวงอาทิตย์อย่างเป็นระบบตามกฎของธรรมชาติ เป็นการเสนอข้อเท็จจริงที่มีนัยขัดแย้งกับความเชื่อเดิมเรื่องพระเจ้าเป็นผู้สร้างโลก ที่เป็นศูนย์กลางของทุกสิ่ง

การค้นพบและยืนยันความรู้ใหม่นี้ทำให้กลุ่มคนที่มีปัญญาสนใจการอ่าน การฟัง การเรียนรู้ เกิดแนวคิดใหม่ว่า **มนุษย์สามารถที่จะค้นคว้าและเรียนรู้กฎของธรรมชาติและกฎทางสังคมได้** มนุษย์ควรจะมีสิทธิเสรีภาพประชาธิปไตยในสังคม เพื่อสร้างชีวิตและสังคมที่ดีขึ้น นี่คือ **การปฏิวัติทางความรู้** ครั้งสำคัญของมนุษยชาติ ที่เป็นรากฐานในการนำไปสู่การปฏิวัติประชาธิปไตยแบบทุนนิยมทั้งการปฏิวัติอเมริกัน (ค.ศ. 1775-1782) และการปฏิวัติฝรั่งเศส (ค.ศ. 1789-1799) ที่ได้มีผลสะท้อนต่อประเทศต่างๆ ทั่วโลกตามมา

ในขณะที่ปัจจัยทางสภาพเศรษฐกิจและการเมือง มีบทบาทในการปฏิวัติประชาธิปไตยทั้งในฝรั่งเศสและอเมริกาอย่างสำคัญ ระบบพีวดัลหรือศักดินาแบบยุโรปในยุคศตวรรษที่ 17-18 เริ่มกลายเป็นระบบเศรษฐกิจสังคมที่ล้าหลัง ที่ต้องถูกเปลี่ยนแปลงเพื่อทุนนิยมอุตสาหกรรมที่เริ่มเกิดขึ้นในศตวรรษที่ 18 แต่ทั้งเศรษฐกิจการเมืองและความคิดจิตสำนึกของมนุษย์ ก็เกี่ยวพันกันและกันอย่างแยกไม่ออก และพลังความคิด จิตสำนึกของนักปฏิวัติประชาธิปไตยและประชาชนที่สนับสนุนการปฏิวัตินี้ดังกล่าวคือพลังสำคัญ

พวกนักปรัชญายุโรปในศตวรรษที่ 17-18 เช่น **จอห์น ล็อก** (ค.ศ. 1632-1704) **อาดัม สมิท** (ค.ศ. 1723-1790) ที่ติดตามเรื่องราวการค้นพบทางวิทยาศาสตร์ในยุคนี้ด้วย รวมทั้งกลุ่มคนที่เป็นนักอ่าน ใฝ่การเรียนรู้ ผู้เริ่มเข้าใจทั้งเรื่องชีวิตและสังคมเพิ่มขึ้น เริ่มคิดว่า เมื่อนักวิทยาศาสตร์ค้นพบกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ นักวิทยาศาสตร์สังคมก็น่าจะค้นหากฎเกณฑ์ของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมได้ด้วยหลักการคล้ายกัน จึงนำไปสู่การพัฒนาองค์ความรู้ด้านรัฐศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ การเมือง สังคมวิทยา กฎหมาย และอื่นๆ ที่เป็นองค์ความรู้ที่มีฐานยึดโยงกับเหตุผล การใช้หลักฐานเชิงประจักษ์ สนับสนุน ซึ่งแตกต่างไปจากคำอธิบายแบบคร่ำครึ จารีตนิยมของพวกนักบวชและกษัตริย์ราชาธิปไตย ผู้อ้างว่าพระเจ้าเป็นผู้สร้างโลกและทุกอย่าง รวมทั้งสร้างสังคมที่นักบวชและกษัตริย์มีอำนาจสิทธิความชอบธรรมมาอย่างสมบูรณ์แบบแล้ว มนุษย์เราไม่สามารถหรือไม่ควรเปลี่ยนแปลงโลกได้อีกแล้ว

งานเขียนที่สะท้อนความรู้และความคิดใหม่ในยุคใหม่เห็นได้ชัดมากขึ้นในงานเขียนของนักวิทยาศาสตร์ นักปรัชญาตั้งแต่ **กาลิเลโอ** (ค.ศ. 1564-1642) ผู้สนับสนุนทฤษฎีใหม่ว่าดวงอาทิตย์เป็นศูนย์กลางของระบบสุริยะจักรวาล ที่ดวงดาวต่างๆ โคจรรอบอย่างเป็นระบบตามกฎธรรมชาติ **จอห์น ล็อก** (ค.ศ. 1632-1704) ผู้เสนอว่ารัฐบาลได้สิทธิอำนาจในการปกครองมาจากความเห็นชอบของประชาชนและประชาชนมีสิทธิเสรีภาพพื้นฐานที่ถ้ารัฐบาลทำลายสิทธินั้น ประชาชนมีสิทธิที่จะโค่นล้มรัฐบาล **ไอแซค นิวตัน** (ค.ศ. 1642-1727) ผู้เสนอทฤษฎีทั่วไปของแรงโน้มถ่วงของโลก

ที่ใช้อธิบายการโคจรของโลก ดวงจันทร์ ดาวต่างๆ ได้ชัดเจน และนักวิทยาศาสตร์คนอื่นๆ มาจนถึงงานเขียนด้านวรรณกรรม ปรัชญา ประวัติศาสตร์ การเมือง ของนักเขียนฝรั่งเศสวอลแตร์ (ค.ศ. 1694-1778) ผู้คัดค้านเผด็จการ รักความเป็นธรรม ความมีมนุษยธรรม ความใจกว้าง อดกลั้น และยัง **ยาก รูโซ** (ค.ศ. 1712-1778) ผู้อธิบายเรื่องสัญญาประชาคมระหว่างรัฐและประชาชน อย่างชัดเจน และ**อิมมานูเอล คานท์** (ค.ศ. 1724-184) นักปรัชญาผู้สนับสนุนว่ามนุษย์ควรประพฤติ ปฏิบัติตามกฎของเหตุผลและกฎของศีลธรรมที่ถือเป็นกฎสากลที่ใช้ได้สำหรับทุกคน **ธอมัส เพน** (ค.ศ. 1737-1809) ชาวอังกฤษ นักสาธารณรัฐนิยมผู้สนับสนุนการปฏิวัติของชาวอาณานิคมอเมริกัน

นักคิดในขบวนการทำให้โลกสว่างด้วยเหตุผลเป็นผู้ให้กำเนิดแนวคิด**เสรีนิยม สากลนิยม** แยกโลกของฆราวาสออกจากศาสนา และการต่อต้านการปกครองแบบเผด็จการ (Despotism) ต่อต้านการอ้างสิทธิอำนาจเด็ดขาด (Anti-Authoritarian) ของคริสตจักรและกษัตริย์ แบบสมบูรณาญาสิทธิราช

ในยุโรปมีการจัดตั้งสมาคมและสำนักการศึกษา (Academy) ศูนย์รวมของผู้สนใจวิชา ความรู้ต่างๆ ทางวิทยาศาสตร์ต่างๆ สมาคมเหล่านี้จัดปาฐกถา การสาธิตการทดลองทาง วิทยาศาสตร์ การอภิปรายต่อสาธารณชน การประกวดความเรียง ฯลฯ เริ่มขึ้น ช่วงแรกมีการริเริ่ม จัดตั้งกันเองในหมู่คนชั้นสูง คนชั้นกลาง ผู้มีการศึกษา และภายหลังในบางประเทศในยุโรป รัฐบาลให้ความสนับสนุนเพราะต้องการพัฒนาเทคโนโลยี ในปี ค.ศ. 1789 (ปีแห่งการปฏิวัติฝรั่งเศส) มีสมาคมวิทยาศาสตร์แบบทางการในยุโรปมากกว่า 76 แห่ง พวกเขามีการจัดปาฐกถา การอภิปราย การสาธิต การทดลอง การประกวดความเรียงกันเป็นประจำ รวมทั้งมีการพิมพ์เผยแพร่บทความ จุลสาร นิตยสารต่างๆ ด้วย ความรู้ทางวิทยาศาสตร์ในยุคศตวรรษที่ 18-19 ได้พัฒนาโดย ผู้ใฝ่รู้ สมาคมและสำนักของผู้สนใจวิทยาศาสตร์ มากกว่าโดยมหาวิทยาลัย **รูโซ**เริ่มมีชื่อเสียงจาก การชนะการประกวดความเรียงของสมาคมวิชาการสมาคมหนึ่งและประชาชนกลุ่มที่สนใจก็นิยมอ่าน

นักคิด นักเขียน นักทำหนังสือพิมพ์ นักพูด เป็นผู้มียุทธศาสตร์สำคัญในการเผยแพร่ความรู้ ทั้งทางวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี ปรัชญา ความรู้ทางสังคมศาสตร์ มนุษยศาสตร์ ศิลปะวรรณกรรม ละคร ฯลฯ⁵ ตัวอย่างของหนังสือที่สำคัญ คือ **สารานุกรมความรู้** (Encyclopedia) ฉบับภาษา ฝรั่งเศส ชุดที่ Denis Diderot (ค.ศ. 1685-1759) และ Sean Le Rond D'Aembert เป็นบรรณาธิการ เขาได้รวบรวมนักวิทยาศาสตร์ นักปรัชญา ราว 150 คน รวมทั้ง**วอลแตร์ (ค.ศ. 1694-1778) รูโซ (ค.ศ. 1712-1778) มองเตสกีเออ (ค.ศ.1689-1755)** ฯลฯ มาช่วยกันเขียนบทความ อธิบายความรู้ในหัวข้อเรื่องต่างๆ ทั้งวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี การทำมาหากิน ปรัชญา สังคม ฯลฯ

⁵ www.wikipedia.org Age of Enlightenment, Education in Age of Enlightenment.

www.encyclopedia.com – The Enlightenment

บรรณาธิการหนังสือสารานุกรมชุดนี้ผู้เป็นปัญญาชนสำคัญในขบวนการยุคทำให้โลกสว่างด้วยเหตุผล (The Enlightenment) ได้เขียนแสดงจุดยืนชัดเจนว่า **ต้องการเปลี่ยนแปลงวิธีคิดของประชาชน จากที่เคยถูกรอบงำโดยคริสตจักร ให้คิดในเชิงเหตุผล ศึกษาเข้าใจโลกที่เป็นจริง และต้องการให้ประชาชนมีข้อมูลข่าวสารความรู้ที่เป็นประโยชน์ในทุกด้าน**

หนังสือสารานุกรมชุดนี้พิมพ์ทยอยออกมาในช่วง 25 ปี ก่อนการปฏิวัติฝรั่งเศสไม่นานนักคือในช่วง ปี ค.ศ. 1751-1772 เป็นหนังสือที่ทำทลายความคิดเก่าที่สร้างความอึดอัดในหมู่ผู้สนใจการอ่านและการแสวงหาความรู้ใหม่ เป็นหนังสือขนาดใหญ่ (ที่ทยอยพิมพ์ออกมาในรอบ 25 ปี) รวม 28 เล่ม มีบทความรวมแล้วกว่า 7 หมื่นบทความ ภาพประกอบกว่า 3 พันภาพ แต่ละเล่มพิมพ์ครั้งละ 1,500-4,000 ฉบับ เป็นหนังสือขายดีที่แพร่ไปทั่วฝรั่งเศสในหมู่คนที่อ่านหนังสือได้ และยังได้เผยแพร่ออกไปทั่วยุโรปด้วย เพราะในยุคนั้นคนมีการศึกษาในยุโรปมักจะรู้ภาษาฝรั่งเศสซึ่งมีลักษณะคล้ายภาษาสากลในยุโรป ถัดมาจากภาษาลาติน ฝรั่งเศสซึ่งมีความเจริญก้าวหน้าทางเศรษฐกิจสังคมมากที่สุดในยุโรป ในยุค**พระเจ้าหลุยส์ที่ 14** ได้กลายเป็นศูนย์กลางที่ประเทศอื่นๆ อยากรเรียนรู้ อยากรทำตามแบบอย่าง

หนังสือและกลุ่มนักเขียนชุดนี้มีอิทธิพลที่สำคัญต่อการปฏิวัติฝรั่งเศสในปี ค.ศ. 1789 (และในสหรัฐฯ ด้วย) แม้รัฐบาลระบบกษัตริย์ฝรั่งเศสที่จารีตกลัวความคิดใหม่และการเปลี่ยนแปลงจะประกาศห้ามพิมพ์หนังสือสารานุกรมชุดนี้ตั้งแต่ปี ค.ศ. 1759 แต่มีการแอบพิมพ์เผยแพร่ส่วนหนึ่งได้รับการสนับสนุนจากคนชั้นสูงบางคนที่มีการศึกษาและเริ่มมีความคิดแบบสมัยใหม่ประเทศอื่น เช่น อังกฤษ เยอรมัน ก็มีการจัดทำหนังสือสารานุกรมอภิปรายความรู้หัวข้อต่างๆ ด้วยเช่นกัน ชาวอเมริกัน (ชาวอังกฤษและยุโรปที่อพยพไปสร้างอาณานิคมที่อเมริกาเหนือ) ที่มีการศึกษาก็ได้อ่านงานของนักคิดนักเขียน อังกฤษ ฝรั่งเศส

นอกจากสมาคมและสำนักการศึกษา (Academy) ทางวิทยาศาสตร์แล้ว ในยุคนั้นประชาชนทั่วไปในฝรั่งเศส อังกฤษ ฯลฯ ที่มีความสนใจในการอ่าน และการถกเถียงกันทั้งในเรื่องศาสนา สังคม และเรื่องอื่นๆ สามารถที่จะไปอ่านหนังสือได้ในห้องสมุดสาธารณะ และร่วมชุมนุมพูดคุยถกเถียงกันได้ในบ้านกาแฟ โรงเตี๊ยม (ชายเหล่า เบียร์) หอพักช่างก่อสร้าง สโมสรนักฟุตบอลได้วาทิ ฯลฯ ที่มีอยู่ทั่วไปได้ ร้านกาแฟบางแห่งเชิญนักคิดนักเขียน นักพูด มาปาฐกถาหรือร่วมอภิปรายแลกเปลี่ยน ในร้านกาแฟและโรงเตี๊ยมมักมีหนังสือพิมพ์ นิตยสาร จุลสาร ให้ลูกค้าอ่านด้วย

สมัยนั้นมีคนที่อยากเป็นนักเขียนจำนวนหนึ่ง ซึ่งแม้พวกเขาจะไม่ได้ประสบความสำเร็จเป็นนักเขียนที่มีชื่อเสียงโด่งดัง แต่ก็เป็นักเขียนระดับรองๆ ที่ช่วยนำความคิดของนักคิดนักเขียนคนสำคัญไปเขียนเล่าต่อ (เช่นลงในนิตยสาร จุลสาร ที่คนทั่วไปอ่านกัน) นอกจากหนังสือเรื่องความรู้ปรัชญาต่างๆ แล้ว หนังสือประเภทนวนิยายและบทความเสียดสีวิพากษ์วิจารณ์สังคมของ**วอลแตร์** (ค.ศ. 1649-1728) **รุสโซ** (ค.ศ. 1712-1778) และนักเขียนคนอื่น รวมทั้งบทละครเสียดสีวิพากษ์วิจารณ์สังคม ก็เข้าถึงประชาชนที่สนใจได้มาก

ในหมู่คนชั้นสูง คนชั้นกลาง นักเขียน ศิลปิน ชนชั้นนำทางการเมือง สังคมนิยมจัด พุดคุยเสวนากันใน**ห้องรับแขกของบ้านคนมีฐานะ** (Salon) บรรยากาศของการแลกเปลี่ยนทางความคิดเห็น ความรู้ จึงแพร่หลายทั้งในฝรั่งเศสและประเทศอื่นๆ ในยุโรปตะวันตก มีการอ่านและแลกเปลี่ยนกันในหมู่ปัญญาชน ในประเทศใกล้เคียงกันด้วย หนังสือสำคัญของ **จอห์น ล็อก** นักปรัชญาการเมืองชาวอังกฤษ **วอลแตร์ รุสโซ** นักเขียนความเรียง นวนิยาย ละคร ฝรั่งเศส **อาดัม สมิธ** (ค.ศ. 1723-1790) นักปรัชญาสังคมและนักเศรษฐศาสตร์เสรีนิยมชาวอังกฤษ เป็นที่รู้จักกันในหลายประเทศ ทั้งโดยการที่ปัญญาชนบางคนอ่านภาษาต่างประเทศได้ โดยการแปล การนำไปเขียนถึง ไปเล่าต่อ **เบนจามิน แฟรงคลิน** (ค.ศ. 1706 -1790) ปัญญาชน นักวิทยาศาสตร์ ผู้นำการปฏิวัติอเมริกันคนสำคัญคนหนึ่งเดินทางมายุโรปหลายครั้ง อ่านหนังสือ และคบหากับพวกนักคิดนักเขียนทั้งในฝรั่งเศสและอังกฤษ

บทบาทของผู้นำทางความคิดชาวยุโรปในศตวรรษที่ 17-18

การเปลี่ยนแปลงทางความรู้ ความคิด เรื่องธรรมชาติและสังคมอย่างขนานใหญ่ในยุโรป ในช่วงราวปี ค.ศ. 1650-1800 ได้รับขนานนามว่า **ยุคทำให้โลกสว่างด้วยเหตุผล (The Age of Enlightenment)** ซึ่งหมายถึงยุคที่เกิดขบวนการปัญญาชน นักคิด นักเขียน นักวิทยาศาสตร์ ในยุโรปตะวันตก เผยแพร่ความคิดใหม่ที่ท้าทาย วิพากษ์วิจารณ์การอ้างสิทธิอำนาจแบบเด็ดขาด ของศาสนจักรคาทอลิก และ**กษัตริย์ราชาธิปไตยแบบมีอำนาจเบ็ดเสร็จ (Absolutism)** ระบบ **ความคิดความเชื่อแบบเชื่อผีสางเทวดาหรืออำนาจศักดิ์สิทธิ์เหนือธรรมชาติ (Superstition)**

นี่คือขบวนการทางปัญญาแบบหลวมๆ นักคิดในกลุ่มนี้ที่เกิดในหลายประเทศในยุโรปและในช่วงเวลาที่ต่างกันบ้าง แต่ละคนเสนอแนวคิดแตกต่างกันในบางประเด็น รวมทั้งพวกเขาโต้แย้งกันในเชิงวิชาการ เชิงปรัชญาอย่างจริงจังด้วย แต่โดยรวมแล้วพวกเขามีแนวคิดใหญ่ๆ ร่วมกันที่ทำให้เกิดพลังของการเปลี่ยนแปลงสังคมคือ **เน้นความสำคัญของการตั้งข้อสงสัย การใช้หลักเหตุผล การวิเคราะห์ ค้นคว้าทดลองอย่างเป็นวิทยาศาสตร์ ความมีใจกว้าง อดกลั้นที่จะรับฟัง ความคิดความเชื่อ วัฒนธรรมที่แตกต่างของคนอื่น (Toleration)** การให้ความสำคัญกับเรื่อง **เสรีภาพ ความเป็นมนุษย์นิยม และปัจเจกชนนิยม** การคิดด้วยตนเอง แทนที่จะถูกกำกับโดยคนอื่น การตระหนัก/ให้ความสำคัญเรื่อง **สิทธิความเป็นมนุษย์ สัญญาประชาคม**ที่มีการตรวจสอบถ่วงดุลจากประชาชน ซึ่งแม้ในยุคนั้น พวกเขาจะหมายถึงแค่เสรีชนชายผู้มีทรัพย์สิน แต่ก็ เป็นความคิดที่ก้าวหน้าในยุคที่มีแต่เจ้าขุนนาง และนักบวชอภิสิทธิ์ชนส่วนน้อย ที่มีอำนาจแบบเบ็ดเสร็จ

ความรู้และแนวคิดใหม่ของนักคิดคนสำคัญในกลุ่มนี้เกิดขึ้นในบริบทสภาพแวดล้อมของการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมที่สำคัญในยุคก่อนหน้านี้ และระหว่างนั้น ทั้งเรื่องพัฒนาการของเทคโนโลยีในการทำมาหากินและในการทำสงคราม การปฏิรูปโปแตสแตนท์ และการต่อต้านการปฏิรูปศาสนาคริสต์แบบคาทอลิก ความก้าวหน้าในเรื่องการเดินทางทางทะเล การพัฒนาเรื่องการใช้พลังงานไอน้ำแทนแรงงานสัตว์ การขยายตัวของการผลิตและค้าขายระหว่างประเทศ การค้นพบดินแดนใหม่และการล่าอาณานิคม ความขัดแย้งและพัฒนาการของระบบความเชื่อในเรื่องศาสนาและระบบการเมือง การปฏิวัติทางเกษตรและอุตสาหกรรม การถ่ายทอดความรู้ ความคิดอ่านของนักคิดนักปราชญ์ผ่านหนังสือ (ทั้งหนังสือเล่ม จุลสาร นิตยสาร และหนังสือพิมพ์) ที่มีการพิมพ์ได้จำนวนมากและราคาต่ำลง ฯลฯ⁶

การเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจการเมืองและระบบนิเวศสังคมที่กล่าวมาทั้งหมดมีอิทธิพลต่อการพัฒนาการทางความคิดของนักคิด นักปรัชญาผู้แสวงหาความรู้และความจริงในสังคม และในขณะเดียวกันความคิดและความรู้ใหม่ที่พวกนักคิดเหล่านี้นำเสนอเผยแพร่ต่อสาธารณะทั้งการเขียนและการพูด ได้มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงความคิดของทั้งชนชั้นนำคนชั้นกลาง ให้ขับเคลื่อนการปฏิวัติทางการเมืองและทางเศรษฐกิจสังคมอย่างสำคัญ

ในขณะที่นักวิทยาศาสตร์และนักประดิษฐ์เป็นผู้สร้างการเปลี่ยนแปลงทางด้านพลังการผลิตของมนุษย์ นักปรัชญาการเมือง เช่น จอห์น ล็อก ยังยาค รูสโซ ธอมัส เจฟเฟอร์สัน ธอมัส เพน อาดัม สมิท ฯลฯ ได้สร้างองค์ความรู้ทางสังคมการเมืองที่มีอิทธิพลผลักดันการปฏิวัติทางการเมือง ซึ่งมองในแง่เศรษฐศาสตร์การเมืองแล้ว นี่คือการเปลี่ยนแปลงทางด้านความสัมพันธ์ทางสังคมในการผลิต จากระบบเศรษฐกิจยุคศักดินาฟิวทัลที่พึ่งการเกษตรและหัตถกรรมที่อาศัยแรงงานฝีมือไปสู่ยุคทุนนิยมอุตสาหกรรมที่ใช้เครื่องจักรและพลังงานสมัยใหม่⁷

ยุคนี้คือก้าวที่สำคัญของมนุษยชาติ ที่มนุษย์กลุ่มใหญ่สามารถเปลี่ยนกรอบความคิดจากกรอบความคิดเดิมที่มองเรื่องกาลเวลา ชีวิต และสังคม เหมือนกับเป็นวัฏจักรที่วนกลับไปกลับมาซ้ำซาก เป็นการมองว่ามนุษย์สามารถเรียนรู้และพัฒนาชีวิตและสังคมไปสู่ความเจริญก้าวหน้าในชีวิตรูปแบบปัจจุบันได้ (ไม่ต้องใช้ชีวิตแบบรอโลกหน้าหรือสวรรค์ตามคติความเชื่อทางศาสนา) ระบบอภิสิทธิ์ชนของเจ้าขุนมูลนายและศาสนจักรแบบรวมศูนย์อำนาจ ที่เคยครอบงำให้คนส่วนใหญ่เชื่อศรัทธามาราวพันปี (ตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 5-15) ถูกแทนที่ด้วยการปฏิวัติทางวิทยาศาสตร์

⁶Hampson, Norman. The Enlightenment Penguin Books, 1990. Burns, James Macgregor, Fire and Light How the Enlightenment Transformed Our World Thomas Dunne Book, 2014.

⁷อ่านแนวคิดของนักคิดนักเขียนเหล่านี้ได้ใน วิทยาการ เชียงกูล ปรัชญาการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม, สายธารพิมพ์ครั้งที่ 5, 2555.

การปฏิวัติอุตสาหกรรม ระบบการเมืองแบบประชาธิปไตยของชนชั้นผู้มีทรัพย์สิน (เจ้าที่ดินและพ่อค้านายทุน) และระบบเศรษฐกิจสังคมแบบทุนนิยมอุตสาหกรรม ที่มีผลเปลี่ยนแปลงต่อวิถีชีวิตและสังคมมนุษย์ทั้งในอเมริกา ยุโรป และต่อมาทั่วโลกแบบก้าวกระโดด

การเปลี่ยนแปลงทางสังคม (รวมทั้งการเมืองและเศรษฐกิจ) ที่โด่งดังและมีอิทธิพลมากที่สุดในประวัติศาสตร์โลกสมัยใหม่คือ **การปฏิวัติอเมริกัน** (ค.ศ. 1775-1882) และ**การปฏิวัติฝรั่งเศส** (ค.ศ. 1789)

สงครามเพื่อเอกราชและประชาธิปไตยในสหรัฐอเมริกา

หลังการค้นพบและยึดครองอเมริกาเหนือโดยอังกฤษและฝรั่งเศส คนอังกฤษและชาวยุโรปอื่นๆ ได้อพยพไปตั้งหลักแหล่งในอเมริกาเหนือเพิ่มขึ้นตามลำดับ ทั้งพวกที่หลบหนีจากอันตรายและความวุ่นวายของสงครามในยุโรป พวกที่ต้องการที่ดินทำกินและความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจ พวกที่ต้องการเสรีภาพที่จะนับถือศาสนาในกายใหม่ ผู้อพยพไปตั้งรกรากส่วนใหญ่คือเสรีชนผู้มีการศึกษาหรืออ่านออกเขียนได้ พวกเขาผ่านหรือเรียนรู้ประสบการณ์จากสงครามกลางเมืองอังกฤษ ที่รัฐสภาขุนนางได้พิสูจน์ให้เห็นว่าระบบกษัตริย์แบบใช้อำนาจเบ็ดเสร็จมากไปอาจถูกโค่นล้ม และรัฐสภาเป็นผู้แต่งตั้งกษัตริย์ที่ยอมรับอำนาจของรัฐสภาได้^๑ ชาวอาณานิคมอเมริกันสร้างระบบรัฐสภาระดับมลรัฐที่พลเมืองชายเสรีชน มีสัดส่วนในการออกเสียงมากกว่ารัฐสภาขุนนางของอังกฤษ ชาวอาณานิคมเริ่มไม่พอใจกับการที่ต้องจ่ายภาษีให้เจ้าอาณานิคมอังกฤษที่พวกเขาไม่มีตัวแทน และไม่เห็นว่ารัฐบาลอังกฤษจะช่วยพวกเขาได้ตรงไหน พวกเขาต้องการพัฒนาเศรษฐกิจแบบทุนนิยมเสรี ที่พวกเขาทำกันเองได้โดยไม่ต้องพึ่งเมืองแม่อังกฤษที่อยู่ห่างออกไปหลายพันไมล์

อาณานิคมของอังกฤษในอเมริกาเหนือในทศวรรษ 1770 ผู้ตั้งรกรากที่มีทรัพย์สินส่วนใหญ่คือพ่อค้าในนิคมทางเหนือและเจ้าที่ดินที่มีทาสจากนิคมทางใต้ พวกเขาร่วมมือกันต่อต้านการเพิ่มภาษีใหม่ๆ ของรัฐบาลเจ้าอาณานิคมอังกฤษ ซึ่งอยู่ห่างไกลออกไป 8 พันไมล์ รัฐบาลอังกฤษผู้มีภาระหนี้เพิ่มขึ้นจากการทำสงคราม 7 ปีกับฝรั่งเศสทั้งในสมรภูมิยุโรป อเมริกา อินเดีย และในท้องทะเล หวังจะผลัดภาระค่าใช้จ่ายการบริหารจักรวรรดิอังกฤษไปยังอาณานิคมของตนในอเมริกาเหนือ แต่ชาวอาณานิคมอเมริกันส่วนใหญ่เริ่มคัดค้านการเสียภาษีใหม่ๆ โดยไม่มีผู้แทนของตนในรัฐสภาที่อังกฤษ เมื่อชาวอาณานิคมอเมริกันประท้วงไม่ยอมเสียภาษี และอังกฤษส่งทหารมาปราบปรามในปี ค.ศ. 1775 ชาวอาณานิคมอเมริกันกลุ่มหนึ่งจึงได้กลับ ผู้แทนมลรัฐ 13 แห่งตอนนั้นประชุมกันอยู่นานกว่าจะตัดสินใจทำสงครามกับอังกฤษเพื่อสร้างประเทศที่เป็นอิสระ

¹Tristan Fischer Lessons from The American Revolution www.historyfuturenow.com

การปฏิวัติอเมริกัน (ค.ศ. 1775-1782) เป็นเรื่องของการประกาศอิสรภาพของชาวอาณานิคม ซึ่งส่วนใหญ่คือชาวอังกฤษ ไอริช สก๊อต ชาวดัชต์ และชาวยุโรปอื่น ที่พ่อแม่ของพวกเขาและตัวพวกเขาเองอพยพไปตั้งถิ่นฐานใหม่ในทวีปอเมริกาเหนือ ชาวอาณานิคมส่วนใหญ่โดยเฉพาะผู้ที่ไปจากอังกฤษยังผูกพันทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม จงรักภักดีต่ออังกฤษประเทศแม่ในตอนแรกพวกชาวอาณานิคมต้องการเรียกร้องแค่เรื่องการปฏิรูประบบภาษีและการปกครองที่เป็นอิสระเพิ่มขึ้น แต่เมื่อรัฐบาลอังกฤษใช้ท่าทีแข็งกร้าว ส่งทหารมาข่มขู่ คุกคาม แบบไม่ยอมผ่อนปรนตามข้อเรียกร้อง ชาวอาณานิคมจึงต่อต้าน และมีความคิดแยกตัวเป็นอิสระจากอังกฤษเพิ่มขึ้นตามลำดับ ตอนแรกมีผู้แทนมลรัฐส่วนน้อย (ในยุคนั้นมีด้วยกัน 13 มลรัฐ) เท่านั้นที่มีแนวคิดก้าวหน้าถึงขั้นจะทำสงครามประกาศอิสรภาพจากรัฐบาลอังกฤษเลย แต่การที่รัฐบาลอังกฤษใช้ท่าทีแข็งกร้าวและส่งทหารมาปราบปรามควบคุมมากกว่าที่จะยอมเจรจา ทำให้สถานการณ์บานปลาย และหลังจากการประชุม การลอบบีกันอย่างเข้มข้นของผู้แทนมลรัฐกลุ่มที่มีแนวคิดก้าวหน้าเสียงส่วนใหญ่ที่ประชุมผู้แทนมลรัฐ 13 มลรัฐถึงได้ตัดสินใจประกาศสงครามกับรัฐบาลอังกฤษ

นอกจากเรื่องความไม่พอใจต่อการถูกเก็บภาษีเพิ่มโดยไม่มีผู้แทนในสภาแล้ว ชาวอาณานิคมอเมริกันยังไม่พอใจที่รัฐบาลอังกฤษไปตกลงกับฝรั่งเศสว่าอังกฤษจะไม่บุกเบิกขยายดินแดนไปทางตะวันตกของอเมริกาในขณะนั้น ซึ่งเป็นถิ่นของชนพื้นเมืองที่ชาวอาณานิคมอเมริกันผิวขาวคาดหวังที่จะไปบุกเบิกครอบครอง

แนวความคิดของนักคิดยุโรปเรื่องเสรีภาพประชาธิปไตยในยุโรปมีอิทธิพลต่อชนชั้นนำอเมริกันหลายคน ซึ่งเป็นผู้มีการศึกษา ติดตามอ่านหนังสือ ผู้นำการปฏิวัติอเมริกันอย่าง **เบนจามิน แฟรงคลิน** (ค.ศ. 1706-1790) เป็นนักวิทยาศาสตร์ที่คิดในแนวเหตุผล **ทอมัส เจฟเฟอร์สัน** (ค.ศ. 1743-1826) เป็นนักกฎหมายและนักวิชาการหลายแขนงที่ติดต่อสัมพันธ์กับนักคิดในยุโรปบทความจากจุลสารเล่มเล็กๆ เรื่อง “**จิตสำนึกเพื่อส่วนรวม**” ของ **ทอมัส เพน** (ค.ศ. 1737-1809) นักคิดนักเขียนจากอังกฤษผู้อพยพไปอยู่อเมริกาในช่วงนั้น และเป็นผู้ต่อต้านระบบกษัตริย์มีอำนาจเต็ม ช่วยตอกย้ำให้คนอเมริกันมองเห็นการเอาเปรียบของรัฐบาลราชาธิปไตยของอังกฤษและคิดไปในแนวทางประกาศอิสรภาพจากอังกฤษ เพื่อก่อตั้งสาธารณรัฐใหม่เพิ่มขึ้น

ปัจจัยหนุนช่วยการปฏิวัติเพื่อเอกราชที่สำคัญคือ ชาวอาณานิคมส่วนใหญ่เป็นคนอ่านออกเขียนได้ เป็นเกษตรกรก้าวหน้า เป็นช่างฝีมือ ผู้ประกอบการ ปัญญาชน มีแนวคิดอุปนิสัยแบบก้าวหน้าที่จะไปผจญภัย ไปสร้างโลกใหม่อยู่แล้ว บ้างก็เป็นพวกปฏิรูปศาสนาที่ลี้ภัยไป ชาวอาณานิคมอเมริกันได้ไปอยู่อาศัยในประเทศที่มีดินแดนกว้างใหญ่ที่มีประชากรพื้นเมืองอยู่ มีทรัพยากรอุดมสมบูรณ์ พวกเขามีความหวังและตระหนักมากขึ้นว่าพวกเขาสามารถสร้างฐานะขึ้นได้ด้วยตัวพวกเขาเองโดยไม่จำเป็นต้องพึ่งรัฐบาลอังกฤษ

หลังจากทำสงครามกับกองทัพอังกฤษอยู่ 7 ปี ชาวอาณานิคมอเมริกันได้ชัยชนะ เนื่องจากอังกฤษส่งทหารไปได้จำกัดเพราะอเมริกาอยู่ห่างไกลไปจากอังกฤษ 8 พันไมล์ ต้องใช้เวลาเดินทางด้วยเรือไปถึง 6 สัปดาห์ และมีความเสี่ยงภัยทางธรรมชาติสูงด้วย ทหารที่อังกฤษส่งไปรบก็เป็นทหารรับจ้างจำนวนมาก ขณะที่ชาวอเมริกันอาสาสมัครเป็นทหารรบด้วยอุดมการณ์ เพื่อสร้างประเทศชาติใหม่ของพวกเขาเอง นอกจากนี้ฝรั่งเศส (และสเปนด้วย) ซึ่งเป็นคู่แข่งกับอังกฤษก็แอบช่วยเหลือ รวมทั้งให้เงินกู้ฝ่ายรัฐบาลอาณานิคมอเมริกันด้วย

เมื่อชาวอาณานิคมชนะ พวกเขาจัดตั้ง**ประเทศสหรัฐอเมริกา** ที่เป็นสาธารณรัฐและเป็นประชาธิปไตยแบบนายทุนที่เฉพาะผู้ชายผิวขาวที่มีที่ดินและเสียภาษีมีสิทธิเลือกผู้แทน แต่ไม่รวมทาสผิวดำ ชนพื้นเมือง ผู้หญิง อย่างไรก็ตาม ชาวอาณานิคมส่วนใหญ่ในอเมริกาเหนือ (ยกเว้นทาสผิวดำและชาวพื้นเมือง) เป็นคนผิวขาวที่เป็นชนชั้นกลางหรือคนระดับล่างที่ไม่แตกต่างกันมาก แม้จะมีเจ้าที่ดิน เกษตรกรรวย นายทุนพ่อค้า อยู่จำนวนหนึ่ง แต่ก็ยังเป็นพวกที่เริ่มพัฒนาระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม อเมริกาไม่มีระบบการปกครองแบบเจ้าขุนมูลนายเหมือนในยุโรป แม้ตอนนั้น**ยอร์ช วอชิงตัน** (ค.ศ. 1732-1799) ผู้พัฒนาจากเจ้าที่ดินเป็นนายพลที่คุมกองทัพทั้งหมด และรบชนะอังกฤษได้จะมีชื่อเสียงมีอำนาจบารมีมาก ได้รับเลือกตั้งเป็นประธานาธิบดีด้วยคะแนนเสียงท่วมท้นแบบไม่มีคู่แข่ง ก็ไม่ได้มีความคิดที่ตั้งตัวเองเป็นกษัตริย์ราชวงศ์ใหม่ หรือถ้าสมมติว่าถ้าเขาเกิดคิดเช่นนั้น เขาก็คงทำได้ไม่สำเร็จ เพราะอาณานิคมอเมริกาพัฒนามาแบบผู้บุกเบิกที่ร่วมมือกันสร้างชุมชนและมลรัฐ ที่มีความเป็นอิสระพึ่งตนเองได้ มากกว่าประเทศที่พึ่งรัฐบาลกลางแบบรวมศูนย์

การปฏิวัติประชาธิปไตยในฝรั่งเศส (ค.ศ. 1789-1799)

การปฏิวัติฝรั่งเศสเกิดขึ้นหลังจากที่ชาวอเมริกันชนะอังกฤษได้ 6 ปี ความคิดของนักคิดนักเขียนชาวฝรั่งเศส ชาวอังกฤษ สก็อต ก้าวหน้า เริ่มแพร่หลายในหมู่ชาวยุโรปและชาวอเมริกันก่อนหน้านี้ แนวคิดของปัญญาชนเหล่านี้ส่งผลต่อการปฏิวัติทั้งในอเมริกาและฝรั่งเศส และข่าวความสำเร็จของการปฏิวัติในอเมริกาส่งผลสะท้อนต่อประชาชนชาวฝรั่งเศส

การปฏิวัติฝรั่งเศสเกิดจากปัจจัยทางเศรษฐกิจ การเมือง และสังคมหลายปัจจัยด้วยกัน⁹ ฝรั่งเศสเป็นราชาธิปไตยแบบมีอำนาจเบ็ดเสร็จที่มีความเหลื่อมล้ำต่ำสูงระหว่างชนชั้นต่างๆ และมีการกดขี่ชุดริตสามัญชนส่วนใหญ่มาก มีแนวคิดทางศาสนาแบบจารีตนิยม ทั้งยังเกิดปัญหารัฐบาล

⁹เจ เอ็ม ทอมป์สัน. ประวัติศาสตร์ยุโรป ค.ศ. 1494-1789. โครงการตำราฯ พิมพ์ครั้งที่ 3, 2525 บทที่ 22 บทสรุป หน้า 316-366. จรัล ดิษฐาอภิชัย การปฏิวัติฝรั่งเศส เล่ม 1-2 สนพ.ผู้จัดการ 2537

ทำสงครามกับอังกฤษเป็นหนี้สินมาก กษัตริย์ซึ่งใช้จ่ายฟุ่มเฟือย มีพระราชวังใหญ่โตหรูหรา จำเป็นต้องเก็บภาษีเพื่อหารายได้เพิ่มขึ้น ในขณะที่ฝรั่งเศสในตอนนั้นก็เกิดปัญหาพืชผลเสียหาย อาหารราคาแพง โครงสร้างการเก็บภาษีของฝรั่งเศสแต่เดิมมีการยกเว้นให้พวกนักบวชและขุนนางที่เป็นชนชั้นสูง หรือเก็บจากพวกเขาน้อยกว่าพวกเกษตรกรราย พ่อค้า ช่างฝีมือ ผู้ประกอบอาชีพอื่นๆ ดังนั้น เมื่อกษัตริย์ฝรั่งเศสต้องการเก็บภาษีเพิ่มขึ้น รวมทั้งจากพวกชนชั้นสูงด้วย จึงทำให้ทั้งพวกขุนนาง ชนชั้นกลาง ประชาชนทั่วไปร่วมกันต่อต้าน

กษัตริย์และที่ปรึกษา รวมทั้งระบบบริหารราชการฝรั่งเศสในยุคก่อนการปฏิวัติขาดประสิทธิภาพ ไม่มีระบบรัฐสภาขุนนางที่เข้มแข็งแบบในอังกฤษ โครงสร้างทางเศรษฐกิจ การเมืองสังคมของฝรั่งเศสโดยรวมล้าหลัง ไม่สอดคล้องกับการพัฒนาระบบทุนนิยมการค้าและทุนนิยมอุตสาหกรรม ขณะที่ประเทศ เช่น อังกฤษและฮอลแลนด์ปรับตัวได้ดีกว่า มีความเป็นเสรีนิยมในทางเศรษฐกิจและทางสังคม เช่น ความอดกลั้นในเรื่องความเชื่อทางศาสนาที่แตกต่างกันมากกว่าฝรั่งเศส แม้อังกฤษจะผ่านสงครามกลางเมือง การประหารชีวิตกษัตริย์ การรื้อฟื้นระบบกษัตริย์และการปฏิวัติโดยสภาขุนนางเพื่อเปลี่ยนกษัตริย์ในศตวรรษที่ 17 แต่ก็มีความรุนแรงในขอบเขตที่น้อยกว่าการปฏิวัติฝรั่งเศสในศตวรรษต่อมา

สถานการณ์ในฝรั่งเศสในยุคก่อนเกิดการปฏิวัติคือรัฐบาลราชาธิปไตย ฝรั่งเศสขาดแคลนงบประมาณหลังจากทำสงคราม 7 ปี (ค.ศ. 1754-1763) กับอังกฤษและการหนุนช่วยชาวอาณานิคมอเมริกันในการต่อสู้กับรัฐบาลอังกฤษ รัฐบาลกษัตริย์ฝรั่งเศสพยายามขึ้นภาษีโดยที่ขุนนางเจ้าที่ดิน พ่อค้าตามเมืองใหญ่ และคนในสาขาอาชีพต่างๆ จำนวนมากไม่ยินยอม การบริหารประเทศก็ล้มเหลว ประชาชนอดอยากยากจน รัฐบาลกษัตริย์ฝรั่งเศสใช้เงินหมดไปกับความฟุ่มเฟือยและการทำสงครามและเพราะการเก็บเกี่ยวที่ล้มเหลวทำให้อาหารมีราคาแพงขึ้นโดยเฉพาะสำหรับสามัญชน ขณะที่นายธนาคาร คริสตจักรคาทอลิก และขุนนางผู้มั่งคั่งปฏิเสธที่จะปล่อยเงินกู้ให้กษัตริย์ฝรั่งเศสใช้จ่ายฟุ่มเฟือย พระเจ้าหลุยส์ที่ 16 จำเป็นต้องเรียกประชุมสภาฐานันดรซึ่งไม่เคยมีการประชุมมานาน เพื่อให้ผู้แทนสภาช่วยออกเสียงสนับสนุนการขึ้นภาษีตามที่พระองค์ต้องการในปี ค.ศ. 1789

สภาฐานันดรของฝรั่งเศสประกอบไปด้วยสมาชิกจาก 3 ฐานันดร คือพวกขุนนาง นักบวช และฐานันดรที่ 3 ซึ่งตัวแทนส่วนใหญ่มาจากผู้มีทรัพย์สินและนักวิชาชีพคนชั้นกลาง สภาฐานันดรนำโดยตัวแทนจากฐานันดรที่ 3 ซึ่งมีการเลือกตั้งผู้แทนทั่วไปรวม 610 คน นอกจากไม่เห็นด้วยกับการที่กษัตริย์จะขึ้นภาษีแล้ว ยังได้เรียกร้องการปฏิรูประบบการเมืองด้วยการ**จัดตั้งสภาแห่งชาติ**ขึ้นมาเพื่อร่างรัฐธรรมนูญใหม่ในเดือนกรกฎาคม ปี ค.ศ. 1789 ชาวปารีสเชื่อว่าพระเจ้าหลุยส์ที่ 16 จะใช้ทหารรับจ้างต่างชาติล้มระบบสภา ประชาชนจึงได้บุกป้อมบาสติลเพื่อยึดอาวุธมาป้องกันตัวและนำไปสู่การปฏิวัติ เมื่อพระเจ้าหลุยส์ที่ 16 ยังตั้งพยายามติดต่อ

ให้กษัตริย์ประเทศอื่นๆ เข้ามาช่วยปราบฝ่ายปฏิวัติ รวมทั้งพยายามจะหลบหนีและทหารของประเทศอื่นก็เตรียมบุกฝรั่งเศส จึงถูกศาลคณะปฏิวัติตัดสินว่าเป็นศัตรูของรัฐและถูกรัฐสภาลงโทษประหารชีวิต ประเทศฝรั่งเศสเลิกล้มระบบกษัตริย์ จัดตั้งเป็นสาธารณรัฐแบบประชาธิปไตย

การปฏิวัติประชาธิปไตยในฝรั่งเศสไม่ได้เกิดจากการกดขี่ขูดรีดมากที่สุด และชนชั้นที่ยากจนที่สุดลุกขึ้นมาปฏิวัติ เพราะประเทศหรือนครรัฐยุโรปอื่นๆ ก็มีการปกครองแบบกษัตริย์มีอำนาจเด็ดขาด มีการกดขี่ขูดรีดสูง มีแนวคิดอำนาจนิยม จารีตนิยมสูงด้วยเช่นกัน กล่าวโดยเปรียบเทียบแล้ว ฝรั่งเศสยังพัฒนาเศรษฐกิจได้ดีกว่า และคนฝรั่งเศสโดยทั่วไปจนน้อยกว่าในหลายประเทศในยุโรปยุคเดียวกัน แต่การปฏิวัติเกิดจากคนชนชั้นกลางที่ไม่พอใจ เกิดความคิดใหม่ มองเห็นทางเลือกในการเปลี่ยนแปลงและรวมตัวกันได้ แนวความคิดของนักคิดในยุโรปในขบวนการทำให้โลกสว่างเฟื่องฟูที่สุดในฝรั่งเศสในยุคใกล้จะเกิดการปฏิวัติ พลังทางความคิดมีส่วนช่วยทำให้คนเห็นทางออกและส่งเสริมการปฏิวัติในสภาพที่มีปัญหาทางเศรษฐกิจ การเมืองหลายอย่างพร้อมอยู่แล้ว¹⁰

แนวคิดของขบวนการทำให้โลกสว่างด้วยการที่เป็นผู้นำในการต่อต้านสถาบันเก่าที่ใช้อำนาจเด็ดขาด ทั้งระบอบราชาธิปไตยและองค์กษัตริศตจักรคาทอลิกผู้มีอำนาจรวมศูนย์มากในยุโรปในศตวรรษที่ 17-18 สมัยนั้น อาจไม่ได้เป็นตัวการทำให้เกิดการปฏิวัติประชาธิปไตยทั้งในอเมริกาและฝรั่งเศสโดยตรง ถ้าพิจารณาตามเนื้อหาแล้ว แนวคิดส่วนใหญ่ของนักคิดยุคก่อนการปฏิวัติเหล่านี้มีลักษณะปฏิรูปมากกว่าปฏิวัติ เช่น อยากมีระบบกษัตริย์ภายใต้รัฐธรรมนูญที่ประชาชนมีตัวแทนอยู่ในสภาเพื่อคานอำนาจกษัตริย์ได้บ้าง ต้องการปฏิรูปศาสนาให้มีความสุจริตและใจกว้างมากขึ้น ต้องการปฏิรูปเศรษฐกิจสังคมให้เป็นเสรีนิยมมากขึ้น **แต่แนวคิดของพวกนักคิดนักเขียน นักพูดปลุกคนอเมริกัน ฝรั่งเศส ฯลฯ ให้ตื่นขึ้นอย่างสำคัญ**

แนวคิดของนักคิดในขบวนการทำให้โลกสว่างด้วยเหตุผลจะปรากฏให้เห็นชัดขึ้นหลังจากเกิดการปฏิวัติในอเมริกาและฝรั่งเศสเสร็จแล้ว เมื่อมีการเขียนคำประกาศอิสรภาพ คำประกาศสิทธิมนุษยชนและพลเมือง และรัฐธรรมนูญ ที่ได้รับอิทธิพลแนวความคิดเรื่องสิทธิภาพประชาธิปไตยของนักคิดอย่างจอห์น ล็อก, มองเตสกีเออร์, รูสโซ ฯลฯ ผู้นำการปฏิวัติอเมริกันและฝรั่งเศสที่เป็นปัญญาชนนักอ่าน ผู้ใฝ่รู้ล้วนได้แนวคิดแรงบันดาลใจจากนักคิดนักเขียนยุโรปในยุคทำให้โลกสว่างๆ ในยุคก่อนหน้าการปฏิวัติประชาธิปไตยทั้ง 2 แห่งไม่นาน

¹⁰ Faulkner, Neil. A Marxist History of the World. www.counterfire.org Simon, Hardy Ch1: The Enlightenment. www.marxist.org

ความสำคัญของการปฏิวัติประชาธิปไตยในโลกตะวันตกในศตวรรษที่ 18

การปฏิวัติประชาธิปไตยในอเมริกาและฝรั่งเศสในศตวรรษที่ 18 เป็นการเปลี่ยนแปลงทั้งทางเศรษฐกิจ การเมืองและความคิด ที่มีผลกระทบต่อสังคมโลกในยุคนั้นและต่อมาจนถึงปัจจุบันอย่างลึกซึ้งกว้างขวางยิ่งกว่าการเปลี่ยนแปลงครั้งใดๆ ก่อนหน้านั้นในประวัติศาสตร์อันยาวนานหลายล้านปีของมนุษยชาติ

การปฏิวัติประชาธิปไตยในอเมริกาและฝรั่งเศสในศตวรรษที่ 18 คือการปฏิวัติของชนชั้นผู้มีทรัพย์สิน (เจ้าที่ดิน เกษตรกรรายใหญ่ พ่อค้า นายทุน) การปฏิวัติทั้ง 2 ซึ่งเกิดขึ้นในช่วงห่างกันไม่กี่ปีนั้น มาทั้งจากความขัดแย้งของความสัมพันธ์ทางการผลิตในสังคม ความขัดแย้งทางชนชั้นในระบบเศรษฐกิจการเมืองแบบศักดินาฟิวทัลที่ล้าหลัง และการเผยแพร่แนวคิดปรัชญาการเมืองสังคมของนักคิดนักเขียนขบวนการทำให้โลกสว่างด้วยเหตุผล รวมทั้งนักเขียน นักปฏิวัติระดับรองๆ ลงมา และประชาชนผู้สนับสนุนการปฏิวัติจำนวนมากที่สนใจอ่าน นำไปเผยแพร่ต่อถกเถียงอภิปราย จัดตั้งกลุ่มองค์กรกันอย่างแพร่หลาย ทำให้พลังทางความคิดที่แพร่ไปถึงคนจำนวนหนึ่งกลายเป็นพลังทางการเมืองภาคปฏิบัติขึ้นมาได้

การปฏิวัติประชาธิปไตยในอเมริกาและฝรั่งเศส อ่างหลักการว่าเป็นการปฏิวัติเพื่อสิทธิเสรีภาพ ความเสมอภาค การแสวงหาความสุขสำหรับประชาชนทุกคน แต่สภาพการเมืองที่เป็นจริงคือ เป็นเพียงการปฏิวัติประชาธิปไตยของชนชั้นผู้มีทรัพย์สิน (เจ้าที่ดิน, นายทุน) ฯลฯ ไม่ได้รวมถึงประชาธิปไตยสำหรับทาสผิวดำ ชนพื้นเมือง ผู้หญิง คนจน คนต่างชาติ ผู้ยังคงถูกกีดกันสิทธิและถูกกดขี่ขูดรีดเอารัดเอาเปรียบโดยระบบทุนนิยมอุตสาหกรรมต่อไป แต่แม้กระนั้นโดยเปรียบเทียบก็ยุคศักดินาฟิวทัลและสมบูรณาญาสิทธิราช **การปฏิวัติประชาธิปไตยนายทุนในอเมริกา ฝรั่งเศส และประเทศยุโรปอื่นๆ** (รวมทั้งในญี่ปุ่นซึ่งพยายามเรียนรู้จากยุโรป) ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจการเมืองที่ก้าวหน้าและเป็นธรรมมากกว่าในยุคศักดินาฟิวทัล และเป็นการเปิดทางให้มีการพัฒนาระบบการเมืองแบบเป็นประชาธิปไตยในเชิงเปรียบเทียบเพิ่มขึ้นในเวลาต่อมา ในระดับที่แตกต่างกันไปในแต่ละประเทศ

บรรณานุกรม

จรัส ดิษฐาอภิชัย, การปฏิวัติฝรั่งเศส เล่ม 1-2, สนพ.ผู้จัดการ, 2537

เจ เอ็ม ทอมป์สัน, ประวัติศาสตร์ยุโรป ค.ศ. 1494-1789, โครงการตำราฯ พิมพ์ครั้งที่ 3, 2525

วิทยากร เชียงกูล, ประชาชนการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม, สายธาร, พิมพ์ครั้งที่ 5, 2555.

วิทยากร เชียงกูล, การปฏิวัติประชาธิปไตยในอเมริกาและฝรั่งเศส คนไทยควรเรียนรู้อะไร, สนพ, แสงดาว, 2560

Burns, James Macgregor, Fire and Light How the Enlightenment Transformed Our World Thomas Dunne Book, 2014.

Hampson, Norman The Enlightenment Penguin Books, 1990

Johnston, Sean F. History of Science Oxford, 2009.

www.counterfire.org (Faulkner, Neil. A Marxist History of the World.)

www.encyclopedia.com (The Enlightenment)

www.historyfuturenow.com (Tristan Fischer Lessons from The American Revolution.)

www.wikipedia.org (Age of Enlightenment, Education in Age of Enlightenment.)

